

Denna fundering förtar på intet sätt behållningen av Eks skildring av det ojämlika samhället 1887. På ett pedagogiskt och tydligt sätt ställer Ek det rådande samhället mot det som Hägg och de dåtida socialisterna strävade efter.

Som bildmakare kan naturligtvis inte Hägg vara helt självständig. Ek pekar på tänkbara förebilder i den samtida pressen. Jag kan tillägga att framställningen av balansvågen med den välnärde prästen (?) och hans penningsäck som väger mer än sju arbetare har en föregångare i en vida spridd propagandabild där Luther med sin bibel väger ner hela det påvliga anhanget (*Kulturens årsbok* 1988).

Boken om och av Carl Fredrik Hägg har en utomordentligt vacker typografi och ett format som gör det möjligt att läsa texten i faksimil, utan behov av transkription.

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Anders Björklund: *Gubbar – historier och namn från Stockholms hamn*. Sjöhistoriska museet och kommittén för stockholmsforskning, Stockholm 1998. 255 s., ill. ISBN 91-7031-090-4.

Vid de nordiska sjöfartsmuseernas möte 1970 i Göteborg höll undertecknad ett föredrag med titeln ”Stuveriororganisationen i en föränderlig hamn – arbets- och levnadsvillkorens förändring” (publ. samma år). Detta innehöll även ett avsnitt om smeknamn och öknamn på stuveriarbetare i Göteborg. Nu ter det sig mycket obetydligt, när Anders Björklund kommit med sin stora bok om historier och namn från Stockholms hamn. Dessutom kom det just till julen 1998 en bok med titeln *Minnen från Göteborgs hamn* av Rolf Axelsson, som också går in på ”bemärkta personer”. Åtskilliga namn från de båda hamnarna känns i alla fall igen i förteckningarna, sådana som Adjunkten, Advokaten, Greta Garbo, Greven, Haren, Kameliadamen, Karl XII, Kolingen, Lasse Maja, Lergöken, Löparnisse, Malajen, Pastorn, Professorn, Ryttmästaren, Slaktaren m.fl. Likaledes kombinationer mellan förnamn och ursprungs-orter och mellan förnamn och karakteristika, såsom Gotlands Valle, Gäddviks Anders etc. (sistnämnda exemplen från Stockholm).

Genom namnen kom kamratskapet att avgränsas gentemot yttervärlden och samtidigt visade namnbytet att ingen var förmer än den andre. På samma gång

markerar de särart och olikhet. En del kortformer utslöt karakteriserande adjektiv.

De många namnen har Björklund samlat i en spalt, som löper genom hela boken, ordnade i bokstavsordning och försedda med kommentarer. Arbetarnas konterfej har ofta inplacerats för att passa samman med namn och historier, och för att ”återskapa det kollektiv som en gång bemannade Stockholms kajer”.

Historierna och skrönorna är uppdelade i ett tiotal grupperingar, som behandlar yrkesrollen och vad som krävdes av en ”riktig” hamnarbetare, relationerna mellan förmän och chefer, arbetarnas olika äventyr i hamnmiljön, kontakterna mellan hamnfolk och stadens övriga befolkning, yrkesspecifika drag som facktermer, uttryck och namnskick. Begreppet ”gubbe” var ett slags hedersbevis och en anvisning om tillhörighet.

En gemensam bakgrund för många av gubbarna var fattigdom och alkoholmissbruk. Carl Mikael Bellman, August Blanche, Albert Engström hör ju till dem som tidigare tagit avstamp från Skeppsbron med dess ”sjögastar, sillpackare, spannmålsbärare och vindragare, som förde ett friskt och mustigt språk – en lång tradition av svärmeri för vagabonder och fribytare”. Björklund konstaterar, att vi faktiskt har kolingen att tacka för att hamnarbetarna kom att intressera sig för den egna traditionen av kvicka historier. Albert Engström och de andra uttolkarna hade visat vägen.

Historierna och skrönorna var helt enkelt en verksam del av yrkeskompetensen, men givetvis var hamnarbetarna långt ifrån de enda som vårdade en berättarskatt. Varvsarbetare, rallare, soldater och hantverkare m.fl. berättade ju också historier.

Dagens hamnarbetare kan tack vare de gamla hjältarna föra en slags dialog med den ryktbare sjäaren till yrkesidentitetens försvar, ett nytt yrkesinnehåll till trots. Även om det numera återstår föga mer än reflexer av den flödande berättartraditionen från de tusentals arbetarna frammanas likväl en bild av kontinuitet. Dagens krypta antal av hamnarbetare uppges alltså vara ”samma gode kamrat som för 100 år sedan”.

Till synes slö och likgiltig, men i realiteten blixtn snabb i repliken är centrala egenskaper i sjöarhistoriernas personteckningar, men inte bara för Stockholm och Göteborg, utan för hamnar i hela landet, vilket som väntat framkommer vid jämförelser med iakttagelser gjorda av t.ex. Ronny Ambjörnsson i *Den skötsamme arbetaren* (1998), Gunnel Andersdotter i *En studie av öknamn i Norrköpings hamn* (1992), Björn Horgby i *Den disciplinerade arbetaren* (1986), Helmer Lång i

Kolingen och hans fäder (1966) och Magnus Wikdahl i *Varvets tid – arbetarliv och kulturell förändring i nittonhundratalets Landskrona* (1992).

De mer än tusen öknamnen och de mer än hundra historierna som ryms inom bokens pärmar och som sammanförts med arbetarnas egna fotografier och med bilder på fartyg och hamnar, speglar tillsammans detta yrke. Kapitelrubrikerna orienterar läsaren om det omfattande, men strukturerade materialet: "Fattig, stolt, stark", "Aldrig svarslös", "Kajoriginal", "Basar", "Sjäsarspråk" och "Namnen i hamnen".

Från det sist nämnda avsnittet vill jag avsluta dels med denna historia:

"Det lossades linfrö vid Oljeslageriet. Fyra man arbetade på däck – det var Purjolöken, Gröten, Sillen och Tre sorters bröd – och vid frukost sa Sillen, som var luckbas: – Vi stannar väl kvar ombord, för vi har allt vad vi behöver!"

Dels med en annan från stuvvarförmannen Nils Birgander i Göteborg; han gick under namnet Selma. Orsaken var att han var från Värmland (Selma Lagerlöf). Så enkelt är det alltså att få ett nytt namn på kajen.

Som redan framgått har jag således funnit, att Anders Björklund, fortfarande utan sidoblickar i teoretiska konstruktioners luftiga sfär, åter skrivit en bok med stort kunnande, hämtat ur ett relevant källmaterial och inom ett ämnesområde som blivit hans: hamnar, fartyg, arbetare.

Allan T. Nilson, Göteborg

Annika Alzén & Johan Hedrén (red.): *Kulturarvets natur*. Brutus Östlings bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1998. 356 s. ISBN 91-7139-386-2.

En samling forskare från Linköping har gett sig i kast med uppgiften att åstadkomma klarhet i de något grumliga vatten där begreppet kulturarv simmar. I boken *Kulturarvets natur* försöker de fånga detta aningens slippriga begrepp, och bland annat genomlysas hur det under 1990-talet har kommit att användas i olika politiska och vetenskapliga sammanhang. "Vi måste värna om vårt kulturarv!" är en fras som ofta och gärna utropas, men vars innebörd mera sällan problematiseras. Linköpingsforskarnas strävan efter renare vatten är därför mycket välkommen.

För dem som arbetar vid museer och andra institutioner som har till uppgift att vårda och skydda kulturarvet

är begreppets innebörd måhända självklar. Ur ett mer kritiskt granskande perspektiv kan ordet kulturarv te sig både svävande och konturlöst. Att något definieras som kulturarv betyder väl närmast att det bedöms vara värt att bevara. Därför blir det, som Svante Beckman påpekar i sin inledande artikel *Vad vill staten med kulturarvet?*, en intetsägande upprepning när politiker och andra säger sig vilja värna om kulturarvet. Kulturarvet ska vi *per definition* värna om. Frågan är snarare vad man tror sig kunna ernå genom att etablera kategorin kulturarv, och tillmäta den en stor betydelse. Vilka processer och maktförhållanden är verksamma när somligt utses till kulturarv, och annat inte?

Svante Beckmans text fungerar utmärkt som introduktion till ämnet för denna bok. Med utgångspunkt i den statliga kulturutredningen från 1995 diskuterar han olika aspekter och effekter av det faktum att kulturarv har blivit ett kulturpolitiskt honnörsord. Han uppmärksammar till exempel det huvudbry som kulturutredningen hade i frågan om man skulle tala om kulturarv i singular eller plural, i bestämd eller obestämd form. I dagens mångkulturella samhälle framstod det som följdriktigt att i de flesta sammanhang använda formen "kulturarven", men då denna form brister i fråga om slagkraftighet valde man i vissa sammanhang att hålla sig till det säkrare kort som "kulturarvet" utgör.

I Svante Beckmans översyn av statens relationer till kulturarvet är det orden som står i centrum. Vid sidan av kultur, arv och kulturarv blir också en rad andra ord som flitigt används i kulturarvssammanhang, synade i sömmarna, i synnerhet *identitet*, *minne* och *värde*. Här anges en ton som genljuder i flera andra texter i boken: en frisk och frispråkig stil som inte drar sig för att tydligt ta ställning. I Beckmans artikel följer med detta en något lättsinnig hantering av för kulturmiljövården centrala spörsmål, exempelvis i hans påstående om den "ofrånkomligen avtagande kunskapsavkastningen av arkeologisk verksamhet". Mot detta torde man kunna invända dels att man kan förmoda att nya metoder för att nå arkeologisk kunskap även fortsättningsvis tillkommer, dels att det inte är självklart att framtidens arkeologer definierar kunskap på samma sätt som dagens.

Redaktörer för *Kulturarvets natur* är Annika Alzén och Johan Hedrén. Liksom de flesta av bokens författare är de knutna till institutionen för Tema i Linköping; Alzén är verksam vid Tema Teknik och social förändring och Hedrén vid Tema Vatten i natur och samhälle. I förordet medger redaktörerna att artiklarna i boken är "tämligen fristående". De gemensamma intressen som